

YÖRÜKLERİN HAYAT TARZI

M. Said Doğan*
Cihangir Doğan**

Özet

Göçer hayat tarzını sürdüren Yörükler, Türk boylarından meydana gelmiştir. Yörüklerde iktisadi hayat hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Coğrafi hareketlilik ve hayvan yetiştirme, Yörüklerin hayat tarzını etkileyen ve şekillendiren iki önemli faktördür. Hayat tarzları nedeniyle Yörükler sadece göçer değil aynı zamanda mücadelecı-savaşçı bir karaktere sahiptirler.

Anahtar Kelimeler

Yörükler, göçer hayat tarzı, hayvan (koyun) yetiştiriciliği, keçe, yaylak, kışlak, konuk.

Abstract

Yuruks that carry on nomadic life style are consist of Turkish tribes. Economic life in Yuruks is based on raising sheeps. Two important factors influence and shape Yuruk's life style: geographical moving and raising sheeps. Because of life style Yuruks are not only nomads but combatats.

KEY WORDS

Yuruks, nomadic life style, raising sheeps, felt, mountain pusture, sheltered place, quest.

1. Yerleşik ve Göçer Hayat Hakkında Yerleşik Hayata Geçenlerin Düşünceleri

Yörüklerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarını sağlıklı bir şekilde anlayabilmek ve değerlendirebilmek için, onların yüzyıllardır geçirdikleri hayat tarzını tanımamız gerekmektedir. Bunun için çeşitli dönemlerde Yörükler hakkında yapılmış gerek teorik gerekse alan araştırması yapılan bilgi ve belgelere ulaşmamız gerekmektedir. Yörüklere ilişkin kaynaklarda bu insanların Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen, göçer hayat tarzına sahip kimseler olduğu anlaşılmaktadır (Er, 1996; 360).

Çeşitli bölgelerde yerleşik hayata geçmiş, ancak hayatının çoğu Yörüklerle geçmiş insanlarla görüştüğümüzde bunların ortak bir konuda fikir birliği yaparak aynı görüşleri benimsediklerini görmekteyiz. Bu görüşler genellikle yerleşik hayatta ekonomik durumun daha iyi olduğu noktasında toplanmaktadır. Bununla birlikte yerleşik hayatta çarıktan kurtulduklarını, rahatlığa kavuştuklarını ancak huzur bulamadıklarını, geçmiş günlerini özlemle anlatmaktadırlar.

1960'larda yerleşik hayata geçen 55 yaşındaki Kemal Metin'e Antalya içinde bir emlakçıda rastladık. Yörüklerle ilgili bir araştırma yaptığımızı öğrenince bizimle hemen ilgilenmeye başladı.

Şehirde yaşadıklarını ancak şehirli olamadıklarını ve şehir hayat tarzına alışamadığını belirtti. Ancak çeşitli bölgelerde, ekonomik açıdan yerleşik hayattan daha iyi durumda oldukları gözlenmiştir. Buna karşılık eskiden sağlıklarının daha iyi olduğunu, daha az hastalandıklarını belirtmektedirler (Mahmut Kaplan, Payalar Köyü). Yurtpınar Mavulardan Hayta Yörüğü Martinli Paşanın gelini Teslime Kaplan 30 sene civarında yaylada göç sırasında deve çıktığını belirtmiştir. Geçmiş günlerini özlediğini ancak yaşlandığını belirtmiştir. Benzer şekilde 1985 yılında Recepli Yörüklerinden Ali Yıldırım, eskiden daha rahat ve mutlu olduğunu, yerleşik hayatta geçmiş günlerinin özlemiyle yaşadığını belirtmiştir. Bu insanların özlem duyduğu hayatın başında toplu halde yaşamanın getirdiği sosyal ilişkilerdeki yoğunluk gelmektedir. Çadırlarda toplanıp sabahlara kadar sohbet ettiklerini, oysa şimdi dağınık halde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yörüklerin yerleşik hayata geçişi hayat tarzlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Yörükler göçer dönemde tarım ürünleri

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

ihtiyaçlarını besledikleri hayvan ürünlerinden elde ettikleri mahsullerle takas ederek karşılıkmaktaydılar. Oysa yerleşik hayata geçince bu basit mübadele usulünü bırakmışlar mahsul fazlasını şehirde pazarlamaya başlamışlardır (Dönmez, 1964; 183). Böyle olunca önceden şehirle ilişkileri oldukça az olduğu halde yerleşik dönemlere adeta şehirle ilişkileri bütünleşmiştir.

Bu ilişkilerin artması Yörüklerin hayat tarzına olumlu katkılar yaptığı gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Geçimsizlik, yalan, kavga gibi özellikler kazanılırken saf ve temiz Yörük ahlakı giderek dejenere olmaktadır (Dönmez, 1964; 184).

Bu durumda yerleşik kültürün Yörük ailelerini uzun dönemde kendine benzettiğini ve Yörüklerinde kısmen kendi kültürünü buna kattıkları kaydedilmektedir (Aktan, 1965; 5).

Netice olarak eskiden fakirliğin daha yaygın olduğu, buna karşılık insanlar arasında dayanışmanın, güvenin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşik hayata geçenlerin şikayetlerinin ekonomik nedenlerden çok sosyal değerler alanında olduğu gözükmektedir.

Bütün bunlara karşı yerleşik hayattan tekrar eski hayata geçmek isteyenlerin sayısı oldukça düşük çıkmaktadır. Yerleşik hayata alışamadıklarını söyleyen kimselerin bile köylü ve şehirli yerleşik hayata uyum sağladıkları görülmüştür. Özellikle çeşitli ekonomik imkanlara kavuşan insanların tekrar eski hayata dönmelerinin sadece bir özlem olduğu söylenebilir. Buna karşılık yerleşik hayata yeni geçmiş ailelerin birçok güçlkle karşılaştığı, bu güçlükler içersinde en önemlisinin ekonomik nedenler olduğu da kabul edilmektedir.

2. Yerleşik ve Göçer Hayat Hakkında Göçerlerin Düşünceleri

Bilindiği gibi geçim kaynaklarının temeli hayvancılığa dayanan Yörükler, hayatlarını konar-göçer olarak yaylak ve kışlaklarda geçirirler. Yörükler kullandıkları keçeleri koyun yününden, karaçadırları ise keçi kılından kendileri yapar. Bu insanların temel gıdaları hayvanlardan elde ettikleri her çeşit besin yanında, köylülerden satın aldıkları ya da takas ettikleri tarım ürünlerdir.

Göçerlerin okuma-yazma oranları oldukça düşüktür. Sürekli bir yerde kalmadıkları için köy okullarından yeteri kadar yararlanamamaktadırlar. Genellikle göçer ailelerin adresi yoktur.

Kasabada ya da şehirde alış-veriş yaptıkları bir tanıdık ya da dükkan adresi verilir (Seyirci, 1996; 592). Buna karşılık Yörük insanı askerliği yapar, çünkü bu vatana hizmettir. Fırsat bulursa oyunu kullanır.

Kısaca göçer Yörüklerin hayat tarzı özetlenmeye çalışılmıştır. Ancak göçer insanlar birkaç yüzyıl önceki göçerler değildir. Bu insanlar çeşitli değişmeler, dönüşümler geçirmiştir. Böyle olunca önemli ölçüde etkilenmiş ve etkilemiştir.

Zaman içerisinde göçer Yörük aşiretlerinin örgütlenme düzenleri bozulmuştur. Bu durumda otlak darlığının önemli etkisinin olduğu söylenebilir. Bundan dolayı göçerler karşılaştığı yeni durumlar sonucunda eskisi gibi otlaklar peşinde geniş alanları dolaşma yerine, kışın ovaya konma, yazları da hayvanlarıyla dikey olarak yaylaya çıkmaya başlamışlardır (Aktan, 1994; 6). Otlakların sınırlandırılması dolayısıyla giderek sayısı azalan çadırlar ancak birkaç aileye bir arada kalabilme imkanı verebilmektedir.

Dikkati çeken bir başka nokta da, belli bölgelerden arazi satın alan göçerler, önceleri bu arazinin az bir kısmını ekiyor, kalanını mera olarak kullanıyordu. Böylece göçebelige, yine devam edebiliyorlardı. Sadece kışın inip bu topraklarda kalabiliyorlardı. Ancak son yıllarda yolların, vasıtaların artması, meraların azalması ve tarla haline getirilmesi, orman kanunlarının daha ağır yaptırımları olması, göçebeligi çekilmez hale getirmiştir. Eröz'ün dediği gibi yerleşmeyi istemeyen Yörük kalmamıştır (Eröz, 1966; 225-Güngör, 1941; 34).

Yine göçerlerin karşılaştıkları güçlüklerden biri de, bir taraftan hayati önem taşıyan otlak alanları hızla azalırken, diğer taraftan nüfuslarının sürekli artış göstermesidir. Oysa Daniel'in dediği gibi, göçerler sürekli güçlüklerle karşılaşırken, yerleşik hayata geçenler modern tarım yöntemleriyle giderek durumlarını iyileştirmektedir (Daniel, 1973; 202).

Bilindiği gibi günümüzde Yörüklerin had safhaya varan iskan sorunları vardır. Yörükler hayvan sürüleriyle bir köyün civarında konakladıkları zaman hemen köylüler rahatsız olup, şikayet etmektedir (Erden, 1994; 145). Hatta zaman zaman bu yüzden büyük çatışmalar çıktığı kaydedilmiştir.

Alanya Antalya civarında çalışmamızı yaparken göçer Yörük ailelerini daha çok Antalya Kurşunlu civarında bulabildik. Yurtpınar

civarında çadırda yaşayan Honanlı Yörüğü Veli Sertbaş (Aralık 1996) 150 tane keçisi ve 100 tane de koyunu olduğunu belirterek, babasının da bu işi yaptığını, babasının hala kendisi gibi çadırda yaşadığını ve 300 koyunu olduğunu söylemiştir. Veli Sertbaş artık bu işten yorulduğunu, yerleşik hayata geçmek istediğini ve diğer göçerlerin de kendisi gibi düşündüğünü belirtmiştir. Birkaç sene önce Akşehir Çimendere Yaylası'nda 40-50 çadır kurulurken, görüşme yaptığımız sene (1996) 5-6 çadır ancak kaldığını belirtmiştir. Bu atadan gelen hayat tarzını çok sevdiğini ancak yerleşmeyi istediğini, çünkü otlak alanlarının kalmadığını söylemiştir. Genellikle göçer ailelerin düşünceleri ortak bir noktada birleşmektedir. Alaylı Köyünden Aksıgırlı Veli Yılmaz eskiden daha rahat olduklarını, şimdi yer nedeniyle rahat olamadıklarını belirterek, kurdukları çadırın yerine 10 milyon, muhtarlığa otlak kirası 75 milyon ödediğini söylemiştir. Yine Gololuk Köyünün merasında bulduğumuz Honanlı Yörüğü Ahmet Kaplan bu gidişle 3-5 seneye kadar göçerliğin biteceğini, çünkü her konuda sıkıntı çektiklerini belirtmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi göçerlerin karşılaştıkları problemlerin genellikle benzer olduğu söylenebilir. Kış aylarında köy muhtarlarına ödenen otlak parası ile yaz aylarında yayla için ödenen otlak parasının ağır bir yük haline geldiği ve her gelen senede bir öncekinden daha çok güçlüklerle karşılaşıldığı dile getirilmiştir. Aralık 1996'da küçük baş hayvan etinin toptan 300 bin TL, sütünün kilosunun 20 bin TL'sine satıldığı belirtilmiştir. Buna karşılık arpanın kilosunun geçen sene (1995) 15 bin TL'sinden, bu sene (1996) 30 bin TL'sine almak durumunda olduklarını söylemişlerdir. Ayrıca devletin hayvancılıkla uğraşan göçerlere sahip çıkmadığı, senede hiç olmazsa bir veya iki defa (yaylaya çıkarken ve dönüşte) hayvanların veteriner kontrolünden geçmesi gerektiği, bunun da devlet veterineri tarafından kontrol edilmesinin istendiği kaydedilmiştir. Benzer bir durumun Doğuda uygulandığı kaydedilmiştir. Elazığ, Tunceli yöresinde Şavaklı göçer Türkmenlerde her sene yaylaya çıkılmadan önce devletin veteriner gönderdiği ve hayvanları kontrol ettirdiği bir çalışmada belirtilmiştir (Kutlu, 1987; 16).

Yine göçerlik konusunda dikkati çeken bir konuda, göçerliğin devamı için 50-60 sene önce 200 davarı olan göçerin zengin sayılmakta oluşudur (Aktan, 1996; 18). Oysa bugün daha çok hayvan sayısına sahip

olmak gerekmektedir. Bu durumda hayvan sayısı arttıkça riski de artmakta, bakımı zorlaşmakta ve hastalık, hırsızlık gibi olaylar artmaktadır.

Bütün bunların sonucunda göçer ailelerin yerleşik hayatın daha rahat ve avantajlı olduğunu görmeleri, yerleşik hayatta başta okul olmak üzere köylerin bütün imkanlarından faydalanabilecekleri bilincine sahip oldukları görülmüştür. Yine bu konuda dikkati çeken önemli bir durum da, daha çok göçer ailelerin birçok akraba ve komşularının yerleşik hayata geçmeleri nedeniyle yerleşik hayat tarzını tanımlarıdır.

Netice olarak göçerlerin yerleşik hayatı benimsemelerinde başta ekonomik nedenler gelmektedir. Ancak her göçerin gönlünde uygun bir zaman ve zeminde yerleşik hayata geçme umudu ve isteği yatmaktadır.

3. Gelenek ve Görenek Hakkında Düşünceler

Töreyle bağlı olan Yörükler gelenekçilerdir, Yörük soyluysa, almaktan çok vermeyi sever. Yörükler, karaçadırdır otururlar, ancak her obada bir akçadır vardır. Obaya gelen konuk akçadır da ağırlanır.

Yörüklerde nesebe çok kıymet verilir. Her hangi bir Yörük köyünde ailelerinin şeceresini hemen ezberden sayabilir. Genellikle bu şecere köyün en büyük sayılan ailesine kadar uzanır.

Köylerde iskan eden Yörükler adetlerinden birçoklarını zamanla terk etmiş olmakla beraber ruhen yerlilerle sınırlı kurma hususunda çok tutucudurlar. Son zamanlarda çok az sayıda bu adete muhalif bazı evlenmeler olmuşsa da, Yörükler genellikle bu tür tutumlardan rahatsızlık duymaktadırlar. Onlar böyle davranışları sonucunda neslin bozulacağını ve aralarındaki dayanışmanın kalkacağını ileri sürmektedirler (Dönmez, 1968; 184).

Yörüklerin gelenek ve göreneklerinde günümüze kadar orijinallikini korumasındaki önemli faktörün, bu insanlarda asabiyet ve grup dayanışmasının yüksek olmasıdır. Grup dayanışması bir taraftan bu toplum yapısı içindeki sınıflaşmayı engellerken, diğer taraftan da hızlı değişmeye engel olmuştur (Türkdoğan, 1995; 395). Bu durum, yerleşik hayata geçmeyen göçer ailelerde, yüzlerce yıllık alışık olageldiği hayat tarzının ve geleneklerin devam edebilmesini sağlamıştır.

Göçer ailelerin gelenekleri onların bütün hayatını kapsamaktadır. Daha çocuğun doğmadan başlayarak kaç günlük ya da aylık olmasına

göre, kız mı erkek mi olacağı değerlendirilir. Çocuk eğer erkek olacaksa kadın az uyur ve gün geçtikçe güzelleşir (Güngör, 1941; 67). Yine yemeklerle ilgili, evlenme ile ilgili, ölü adetleri ile ilgili, takvim ve batıl inançlarla ilgili kendilerine ait orijinal adetleri vardır (Güngör, 1941; 67-77, Artun, 1944; 25-59).

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız Yörüklerin kendilerine has ananeleri daha çok göçebe karakteri taşıyan aşiret ve oymaklarda görülebilmektedir. Ancak bütün oymakların bir arada kalamayışları, birer ikişer çadırlarla bölünmeleri, bulunduğu mekanların grup halinde yaşayan çadırları zorunlu olarak parçalamıştır.

Bütün bunlara bağlı olarak son yıllarda hızlı bir sosyal ve kültürel değişim sürecinin yaşandığı bir gerçektir. Bu değişim süreci içinde sosyal ve kültürel içerikli birçok değer, yapının, kurumun ve hayat tarzının kaybolduğunu da görmekteyiz. Diğer yandan yeni değerler, oluşumlar ve yeni hayat tarzlarının ortaya çıkıp benimsenmesine önemli zemin oluşturmaktadır (Er, 1996; 399).

Bu noktada dikkatimizi çeken bir konuyu aktarmak istiyoruz. Yerleşik hayata geçmiş bölgelerde araştırma yaparken geceleri müsait olan evlerde konuk olarak kaldık. Birçok evin önünde traktör, otomobil gibi araçlarının üzerinde kontak anahtarlarıyla birlikte bırakıldığını gördük. Neden böyle bıraktıklarını sorduğumuzda buralarda hırsızlık yada çalma gibi olaya rastlanılmadığını söylediler. Yörüklerin aralarında bu tür güvenin yaygın oluşu, hırsızlık olaylarına rastlanılmayışı, iskan edilen bölgelerde aralarında yabancı olmayışına ve birçok eski geleneklerin devam etmesine bağlanmaktadır.

Zaten Yörük ailelerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim alanlarında gelenek ve göreneklerin daha yaygın olduğu bilinmektedir.

Göçer aşiretlerin önemli bir özelliği de, milli ve manevi değerlerinde dinle, kendi kültürlerini birleştirerek kendi öz kültürlerini korumalarıdır. İslamiyet'i kabul eden Türk grupları sosyal ve hukuki kurumları aynen kopya etmeyip, eski düşünüş ve inanışlarından, kültür ve anelerden birçok unsurları muhafaza ederek yeni bir sentez oluşturarak kendilerine has yeni bir cemiyet şekli oluşturmuşlardır. Böylece Sünni olsun, Alevi olsun Türkmen aşiretleri milli kültür ve kurumlarını korumuşlardır (Eröz, 1991; 27). Bu noktadan hareketle özellikle göçer gruplar ve daha sonra kırsal kesimdeki grupların yabancı

kültürlerden oldukça az etkilendikleri söylenebilir. Eskiden yerleşik alanlarda başta Arap-Fars ve Bizans kültürünün etkili olduğu bilinmektedir.

Yörüklerde dine bakış durumu karakteristik Anadolu insanının tavrı olarak gözükmektedir. Bayramları ve Cuma günleri camiye giderler. Seyrek rastlanılmakla birlikte yaşlılar içerisinde hacca gidenler mevcuttur.

Bölgede din konusunda düşüncelerini sorduğumuz bir Hayta Yörüğü cami ile ilgili bir hikaye nakletti. İki Hayta Yörüğü kavgaya tutuşmuş, biri bıçağını çıkarınca diğeri kaçmaya başlamış, kaçan kimseyi camiye kadar kovalamış, kovalayan Hayta Yörüğü camiye sığınan kimseye "dua et ki pek camiye gitmem yoksa seni orada da yakalardım" demiş. Hikayede bir taraftan fazla camiye gidilmediği belirtilirken diğer taraftan camiye karşı saygısızlık da edilmediği ve dini kıymetlere değer verildiği belirtilmektedir. Yusuf Dönmez yeni yerleşmiş bir Yörük bölgesinde dini değerlerin öncekinden daha zayıf olduğunu ve saf temiz Yörük ahlakının dejenere olmaya başladığını kaydetmiştir (Dönmez, 1964; 183).

Yine Yörüklerde dikkatimizi çeken önemli bir nokta kan davasının yaygın olmayışı ve pek sık görülmeiştir. Kan davası (kan gütme olayı); "bir aile, kabile yada aşiretin üyelerine karşı başka bir aile, kabile yada aşiret üyelerinin çeşitli nedenlerle duydukları kin dolayısıyla birbirlerinin yaşamlarına son vermeleridir" (Tezcan, 1981; 6). Oysa özellikle Kurşunlu-Aksu civarındaki Yörüklerin asabiyet duygusunun yüksek olduğu daha önceki kısımlarda örneklerle anlatılmıştır. Diğer taraftan ülkemizde kan davasının yoğun olduğu bölgelerdeki yapılan araştırmalarda kan davasına neden olan önemli faktörler arasında kız ve kadın kaçırma sayılmaktadır (Tezcan, 1981; 122). Ancak bizim Yörükler arasında sorduğumuz kaynak kimselerin ortak görüşü kan davasına pek sık rastlanılmadığıdır. Oysa bu bölgelerde kız kaçırma olaylarına oldukça sık rastlanılmaktadır.

Yörük aşiretlerin kendi aralarında da bazı önemli özelliklerinin olduğu belirtilmiştir. Mavullar Köyünden Saçıkara Hayta olan 90 yaşındaki Ahmet Göçer, Hayta Yörüklerinin silahıyla ün yaptığını belirtmiştir. Bundan dolayı yörede Haytaların silahından, Karakoyunluların taşından korkulduğu kaydedilmiştir. Yine benzer bir

düşünce de Bahşiş Yörüklerinin dokumaları ve erkeklerinin savaşçı yiğit olmalarıyla bilindikleri kaydedilmiştir (Seyirci, 1996; 367).

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız Yörüklerin kendilerine has bu gelenek ve göreneklere gördüğümüz kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Bununla beraber bu geleneklerin önemli kısmının yazılı kaynaklarda kalabileceği, gün geçtikçe kaybolacağı hissedilmektedir.

Netice olarak göçer hayat tarzında hakim olan gelenek ve adetlerin bir kısmı muhafaza edilirken, önemli bir kısmı da yerleşik hayat tarzına fazla direnç gösteremeyerek her geçen gün yok olmaktadır.

4. Evlilik Hakkında Düşünceler

Evlilik konusu Yörüklerin en çok önem verdiği konulardan birisidir. Evlilik olayı ile aileler bir taraftan soyunun devamını ve asaletini korumaya titizlik gösterirken, bir taraftan da konumuna göre şanına layık bir düğün yapmaktadır.

Yörükler genellikle kendi aralarında evlenir (kendi aşiretleri arasında) yabancıya kız vermezler. Yine bir çalışmada Yörüklerin %59'unun aynı kabileden, %31'inin dışardan ama aynı aşiretten, %7'sinin başka bir Yörük aşiretinden ve sadece %3'ünün Yörük olmayan topluluklardan kadınlarla evlendiklerini göstermiştir (Andrews, 1989; 78).

Bizim çalışmamız sırasında 55 yaşındaki Saçkaralı Yörüklerinden Kemal Metin yabancıya kız verme ile ilgili beyliklerinin uyguladığı ilginç bir olayı anlatmıştır. Yaklaşık 200-250 sene önce ailelerinden bir kızın Ceritli beyine kaçtığını, kızın babasının kaçan kızını bulup kılıçla öldürdüğünü ve olayda kullanılan kılıcın kendinde olduğunu belirtmiştir. Benzer bir olaya da günümüzde rastladık. Bir babanın köylüye kaçan kızını köylüden alıp getirdiğini öğrendik. Kızını köylüden alan Yörük babası ise, Yörüklerin yabancıya kız vermesinin törelerinde olmadığını söylemesine şahit olduk. Ancak dolaştığımız başka bir bölgede çadırda yaşayan ailenin kızının bir köylü ile nişanlı olduğunu öğrendik. Birçok aile reisi ve kaynak kişiler bu uygulamanın giderek kalktığını, bu konudaki katı anlayışın önemli ölçüde yumuşadığını belirtmişlerdir.

Yörüklerin önem verdiği konulardan birisi de düğünlerinin uzun ve katılımın yüksek olmasıdır. Eskiden Yörük düğünlerinin en az üç gün

sürdüğü ancak bir hafta ya da on gün süren düğünlere de sık rastlanıldığı kaydedilmektedir (Güngör, 1941; 71). Düğünlerin uzun ya da kısa olarak tertiplenişinin ailelerin ekonomik gücüne göre değiştiği bilinmektedir.

Düğünden önce gençlerin dağa giderek düğün için odun getirdikleri ve odunu ilk getiren gence hediye verildiğini öğrendik. Bu oduna düğün odunu denilmektedir. Eröz, Dinar civarında Yügrük Odunu dendiğini belirterek aynı duruma işaret etmektedir (Eröz, 1966; 6).

Daha önce belirttiğimiz gibi dikkati çeken önemli nokta, Yörük düğünlerinde katılımın yüksek olması dolayısıyla kalabalık olmasıdır. Önemli ölçüde eski gelenekler düğünlere yansımaktadır. Düğün yemekleri geleneksel eski Yörük yemekleridir. Katıldığımız gece ve gündüz değişik düğünlerde bu tür geleneklerin devam ettiğine şahit olduk. Ancak birçok değişiklikler de dikkatimizi çekmiştir. Yemeklerin masada yenmesi, yüksek sesli müzik aletlerinin kullanılması ve düğün gecesinde daha çok gençlerin bulunduğu, düğüne mahalli sanatçıların katıldığı ve oldukça çok eğlenildiği görülmüştür. Kaybolan birçok değerlere rağmen belki en çok asabiyet ve dayanışmanın görüldüğü ortamın düğünler olduğu söylenebilir. Ancak günümüzdeki düğünlerin genellikle bir veya bir buçuk gün olduğu, Cumartesi başlayıp Pazar günü akşam sona erdiği görülmüştür.

Ayrıca kaynak kişilerin önemle üzerinde durdukları bir konu, evlenecek kızın soyuna ve asaletine eskiden çok önem verildiği halde, günümüzde artık gençlerin bu konuyu gözdardı etmeleridir. Ayrıca, yaşlı kişiler kendi zamanlarında evlilik yaşının daha yüksek olduğunu, oysa günümüzde gençlerin çocuk denecek yaşta evlenildiğini belirtmektedir. Buna birçok faktörün neden olduğu söylenebilir. Eskiden ağırlık (kalın) verme geleneğinin olması gençleri ve aileleri ekonomik hazırlıklarını tamamlamaları için daha çok beklemek gerektiği söylenebilir. Bu ağırlığın (başlık) bin altına kadar istendiği, zaman zaman kız isteyen tarafın bu durum karşısında vazgeçtiği kaydedilmektedir (Güngör, 1941; 70). Günümüzde ise ağırlık verme geleneğinin tamamen kalktığı, buna karşılık birçok ev eşyası ve isteklerin arttığı belirtilmiştir.

Eskiden kızlarına ayrı bir ev açılmasını düşünmeyen aileler bugün kızlarını istemeye gelenlere ilk olarak ev yerinin olup olmadığını sormaktadır (Er, 1996; 363). Günümüzde kız çeyizi artık yatak, yorgan,

heybe gibi malzemelerle sınırlı kalmamakta, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, salon takımı gibi eşyalar da istenmektedir. Oysa yaşlı kimseler kendi dönemlerinde bir çadırda iki üç evli kimsenin barındığını belirtmişlerdir.

Eskiden yeni evlenecek bir genç kız gelin gideceği eve çeyiz olarak götüreceği çanak, çömlek kalaysızdır. Sayılan kaplar kalaylı olursa, gelinin gittiği eve hakaret sayılır. Kalaylı kapla gitmek gelinin kız olmadığı anlamına gelirdi (Seyirci, 1997; 594).

Evlilik konusunda belki en önemli sayılabilecek bir değişiklik de, Yörüklerin eskiden çok hanımla evlenmelerinin yaygın olmasıdır. Yakın yıllara kadar Yörük erkeklerinin iki, üç kadınla evlendiği belirtilirken, günümüzde giderek tek eşliliğin yaygınlaştığı söylenmiştir.

Araştırma yaptığımız bölgelerde yaşlıların çok eşli olmasına karşılık daha çok tek eşliliğin yaygın olduğu kaydedilmiştir. Kaynak kişilerden Yurtpınar-Mavular Mahallesinden Hayta Yörüğü 65 yaşındaki Teslime Kaplan'ın beyinin ölmesine rağmen (Muhammed Kocabaş) yine beyinin ikinci eşyle birlikte kaldıkları görülmüştür.

Yörüklerin giderek tek kadınla evlenmeleri kadınların konumunu iyileştirmektedir. Kadınların söz sahibi olma durumları az da olsa günümüzde yaygınlaşmaktadır. Buna rağmen baba ve erkek otoritesinin sürdüğü, gelinlerin koca ve kayınpederleri karşısında saygı sınırları içinde buldukları, ayrı bir konutta yaşamalarına karşın kocanın ailesi ile olan ilişkilerinin koparıldığı, çoğu zaman birlikte yenilip içildiği söylenebilir.

Yörük ailelerinin dışarıya kız alıp vermemelerinin bir takım özelliklerini muhafaza etmesine neden olduğu söylenebilir. Yörükler bu nedenle ırk karakterlerini kaybetmemişlerdir. Çıkkı elmacık kemikleri, hafif çekik gözleri ile birbirine çok benzemektedirler (Dönmez, 1964; 184).

Diğer bir özellikleri ise boşanma oranının yok denecek kadar düşük olmasıdır.

Diğer taraftan ticaret ve yerleşim biçiminde Yörüklerin akrabalığa önem vermeleri nedeniyle uzun yıllardır yerleşik hayata geçenlerin bile Yörük kimliğini kaybetmediği belirtilmektedir (Andrews, 1979; 79).

Netice olarak Yörüklerin önemli ölçüde maddi ve manevi alanda kültürel değişim geçirmelerine karşılık, özellikle birarada oturan akrabalık ve dayanışmanın yoğun olduğu bölgelerde daha uzun bir zaman kimliklerini koruyabilecekleri gözükmektedir.

5. Kız Kaçırma

Yörüklerde kız kaçırma olayının yaygın olduğu bilinmektedir. Eskiden kız kaçırma durumlarına kız babalarının fazla ağırlık (başlık) istemelerinin neden olduğunu kaydeden araştırmacılara da rastlanılmaktadır (Güngör, 1941; 70). Bu konuda bazı kaynaklarda daha dikkat çekici olaylardan söz edilmektedir. Seyirci, güz göçü öncesi Yörük aşiretinden yirmi, otuz kızın birden sevdiği gençle kaçtığını kaydetmektedir. Kaçan kızın babası muhtara gidip durumu bildirir. Bunun üzerine muhtar oğlan babasını çağırır, davarlar kesilir, iş düzeltilir ve nikah kıyılır. Hükümet ve jandarmanın bu duruma fazla karışmadığını belirtmiştir (Seyirci, 1996; 369).

İki şekilde kız kaçırma olayı gerçekleştiği bilinmektedir. Birincisi kızın isteği dışında zorla kaçırılması ve daha sonra kızın bu durumu kabul etmesidir. İkinci şekil ise kızla erkeğin önceden anlaşarak kızın rızasıyla kaçmalarıdır. Bilindiği kadarıyla gençlerin önceden anlaşarak kaçmaları daha yaygındır. Bu kaçmalar içerisinde birbirleriyle sözlü ya da nişanlı olan gençlere de rastlamak mümkündür.

Kız kaçırma olayıyla ilgili olarak araştırma yaptığımız sıralarda, yine Adana'ya bağlı bir Yörük köyünde (İmamoğlu İlçesine bağlı Otluk Köyünde) üniversitede okuyan bir gencin kendi dayısının kızına, arkadaşı olan gence kaçmasında yardımcı olduğuna dair bilgi edinilmiştir.

Kaçırma olayından sonra kızın sonradan ailesi affederse düğünün yapıp yapılmayacağına karar verilir ya da düğüne gerek kalmadan nikah yapılarak evlenirler.

Bazı kaynak kimselere neden eşini kaçırdığını, kızını isterken zorluk çıktığı için mi kaçırma yoluna gittiklerini sordüğümüzde, istesem verirdi ancak kendisinin kaçırma tercih ettiğini belirtmiştir.

Netice olarak Yörüklerde eskiden kız kaçırma olayına daha çok rastlanıldığı, günümüzde yine kız kaçırmanın olduğu, ancak eskisi kadar yaygın olmadığı belirtilmiştir. Önceki kaçırma nedenlerinden bir

çoğunun günümüzde ortadan kalkmasına karşılık, başlık parasının yüksek oluşu, uzun dönem nişanlı kalma, soy- sop aramada fazla titiz davranma gibi nedenlerle kız kaçırma olaylarının daha uzun zaman devam edebileceği söylenebilir.

6. Kadının Rolü ve Statüsü

Yörük aşiretleri arasında kadının önemli bir yeri vardır. Erkekler kadınlara danışmadan bir işe veya pazarlığa başlamazlar (Yalman, 1977; 114). Yalman, kadınların obada önemli bir danışmalık görevi de yaptığını belirtmektedir. Kadın suçlu olsa bile nedeninin erkek olduğu, kocası ölen kadınların acele olarak evlendirilmesi gerektiği, çok çalışan kadının saygı görmesi ve ölümler arkasından kadınların ağıt yapması gibi, özelliklere sahip olduğu kaydedilmektedir (Yalman, 1977; 15).

Yörük ailelerinde kadının statüsünün iyi olmasının sonsuz nedenleri sayılabilir. Göçer hayatta insanların daha çok sağlıklı, güçlü, çalışkan ve maharetli olması hayati önem taşımaktadır.

Çadırın yönetimi evin en yaşlı kadınındadır. Kadın evin ayakta kalmasını sağlayan en önemli fonksiyonu yerine getirmektedir. Çocuğu doğurup sağlıklı bir şekilde yetiştirmek kadının işidir. Misafiri gerektiği şekilde kadın ağırlar. Kilimi, çadırı, heybeyi, kolanı kadın dokur. Evin ihtiyacı olan hemen bütün el işiyle yapılabilecek eşyaları kadın yapar. Hayvandan sütü kadın sağlar. Üzerlerine giyilen giysileri kadın diker. Keçiden, koyundan kırkılan yünü, kılı kadın temizler, eğirir, boyar ve çeşitli motiflere dönüştürür (Seyirci, 1996; 199).

Çadırın dumanını kadın tütürür, kısaca üyelerin beslenmesi, sağlığı, giyimi ve barınması kadından sorulur. Yörük kadını sevginin, çalışkanlığın, vefanın ve iffetin en iyi örneğidir. Görüldüğü gibi göçer Yörük kadınının işi erkekten daha zordur. Sabahleyin erkekten çok önce kadın kalkarak işe koyulduğu ve akşamda erkekten daha sonra yattığı halde, Yörük kadını halinden şikayetçi de olmamaktadır.

Kadının önemi ve fonksiyonu hakkında Yörüklerin toplumsal bilincinden doğmuş ortak düşüncelerini yansıtan deyişleri dikkati çekmektedir (Eröz, 1991; 52).

Dah demeden yürüyen at
Buyurmadan dutan evlat
Bir de eyi çıktı mı avrat

Nedeceksin düğünü, nedeceksin bayramı
Gir oyna, çık oyna.
Hababam ha yürümez at
Bir gaşık su vermez evlat
Bir de dirliksiz çıktı avrat
Nedeceksin ölümü, gir ağla, çık ağla.

Yörükler tutucu olmadıkları için, kadın erkek birbirleriyle rahatça konuşurlar. Genç kız ve genç delikanlı birlikte çeşitli işler yaptıkları halde kimsenin namusuna leke gelmez. Eğer yanlış bir şey yapılırsa kurallar çok katıdır. Bu konuda Yalman kayda değer bir olay anlatmaktadır (Yalman, 1977; 112-113). Yalman, Yörükler arasında araştırma yaptığı sıralarda Göşdere'de bir çadırda misafir kalırken, evin genç kızının kendi yatağının yanına yatağını serip yattığını kaydetmiştir. Aile reisi neden böyle yaptıklarını sorduğunda bu adetin ata-deden devam ettiği öğrenmiştir. Yörük kızlarının, kadınlarının nefislerine hakim olduğu, eğer misafir bir hainlik yaparsa onun da yaşatılmayacağını belirtmiştir.

Yerleşik hayata geçmeyle birlikte yukarıda anlatmaya çalıştığımız birçok özelliğin de kaybolduğuna şahit olduk. Yörük kadınlarının hayvan sütü ve ürünlerinden eskisi gibi fazla çeşitli malzeme ve ev eşyası yapmadıkları görülmüştür. Özellikle çadırda yaşayanlara keçeyi, kıl çadırı kimin yaptığını sorduğumuzda, artık keçeyi, çadırı ve her türlü giyim eşyalarını Isparta'dan yada Konya'dan satın aldıklarını belirtmişlerdir. Elbiselerinin köylülerden farklı olmadığını, kadınların önceki geleneksel giyim ve üretim biçimlerini yapamadıklarını belirtmişlerdir. Hatta çadırda gördüğüm Kepenek'i kimin yaptığını sorduğumuzda (keçeden yapılmış çoban giysisi), satın aldıklarını öğrendik.

Netice olarak yerleşik hayata geçen ailelerin kadınlarının statüsünün daha iyi olduğu, çadırlarda yaşayanların da kısmen eskisinden daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü eskiden birçok mal ve hizmeti üretmek zorunda kalan göçer kadınlar günümüzde bunların çoğunu hazır olarak satın almaktadır. Buna karşılık misafir ağırlama, nöbetleşe davar yayma gibi geleneklerin göçerlerde devam ettiği görülmüştür.

7. Yaylacılık

Bilindiği gibi Türk toplumunda yaylaya çıkmanın özel bir yeri vardır. Bu alışkanlık özellikle sıcak bölgelerde yaygın hale gelmiştir. Bundan dolayı gerek yerleşik hayata geçmiş gruplarda gerekse göçer gruplarda değişik amaçlı olmakla beraber yaylacılık önemli yer tutmaktadır.

Şarlı Teksiye, Küçük Asya Tarihinde güneyde Türklerin mesken oldukları şehirlere yaz mevsiminde bir yabancı giderse kendisini mezara girmiş zannettiğini belirtmektedir. Bütün evlerin boş olduğunu, çarşıların kapalı olduğunu hatta şehirde güçlüğü bir bekçi bulunduğunu kaydetmektedir (Erten, 1940; 135).

Buna karşılık şehirlerde ticaret geliştikçe, yaylaya göçün giderek daha zor duruma gelmesiyle ve en önemlisi geçim sıkıntısının artmasıyla yaylacılığın eski önemini kaybettiği bilinmektedir. Ancak Türkmen ve Yörükler her ne kadar toprağa yerleşeler de, sıtmaya, sineğe ve sıcağa dayanamadıkları için yaylacılığa devam etmektedirler.

Göçerlerin yerleşik hayata geçmesinin sağlık durumları üzerinde olumsuz etki yaptığı kaydedilmektedir (Dönmez, 1964; 184). Bundan dolayı Yörükler yaylaların temiz ve serin havasına, suyuna alışmışlardır. Böyle olunca sıcak alanların (düzlüklerin) boğucu ve nemli havasına uyum sağlayamamışlardır. Bunu sonucunda da sağlık açısından menfi yönde etkilenmektedirler. Aynı olumsuz etkinin hayvanlar üzerinde de olduğu, özellikle koyunların sıcak ve nemli havaya dayanamayarak birkaç günde yüzlercesinin öldüğü söylenmiştir.

Diğer taraftan zaten yaylacılık ruhunu özlerinde taşıyan bu insanlar yaz aylarında kısa süreli de olsa yaylaya çıkmaktadırlar. Hayvancılıkla geçimlerini sağlayan göçer ve yarı göçerler hariç tutulursa, günümüzde yerleşik hayata geçen insanların yaylacılık şeklinin ve tarzının tamamen boyut değiştirdiğini söyleyebiliriz. Günümüzde yaylaya gitme vasıtaları tamamen modern usullerle yapılmaktadır. Bu vasıtalar traktör, kamyon, otomobil gibi vasıtalarlardır.

Yaylada bir taraftan eski, taştan yapılmış evlerde kalınırken, diğer taraftan tuğladan, briketten ya da ahşaptan yapılmış evlere rastlanılmaktadır. Yayla evlerinin çatısı genellikle çinko ile kapatılmıştır.

Özellikle son yıllarda turistik amaçlı kullanılan çadır türü de yaylalarda kullanılmaktadır. Yıllarca karaçadırdaki kalan ancak günümüzde turistik çadır kurmayı tercih edenler, bu duruma neden olarak bu tür çadırların kurulması ve kullanılmasının daha kolay olduğunu belirtmektedir. Yine dikkati çeken noktalardan biri de varlıklı ailelerin birleşerek yaylada evlerine su getirmeleridir. Varlıklı kimselerin bazıları jeneratörlerle evlerinde elektrik enerjisinden faydalandıkları kaydedilmiştir (Er, 1996; 363). Bu duruma örnek olarak Geyik Dağında Söbüçmen Yaylasında (genellikle Batı Alanyalıların kullandığı yayla olarak bilinir) Osman Ağanın evinde jeneratör kullanıldığı belirtilmiştir. Yine Payallar Yaylasında halen elektrik kullanılmaktadır.

Bununla birlikte önemli bir gelişme de son yıllarda yaylacılığın turizm amaçlı gelişmesi dolayısıyla bir taraftan Yörükler eski yaylacılık geleneklerini tekrar canlandırmak için yaylaları şenlendirmeye çalışırken, diğer taraftan turizm amaçlı yaylacılığı yerel yönetimler teşvik etmektedir. Serik bölgesinde Karakoyunlu Derneği başkanı İsa Kır Yayla Yolunu Yaptırma ve Yaşatma Derneği kurarak (1984) Yörüklerin çeşitli katkıları neticesinde yayla yolunun ulaşılabilirliğini belirtmiştir.

Yaylaya çıkmanın diğer bir önemli boyutu da yaylada insanların yaz boyunca değil, çeşitli sürelerle kalmasıdır. Bu süre hafta sonları ya da 15 gün kadar olduğu gibi, bir-iki ay kadar da olmaktadır.

Yerleşik hayata geçen insanların bu bölgelerde ekonomik ilişkilerinin devam etmesi nedeniyle, aile üyelerinin tamamının yaylaya çıkması yerine bir kısmı köyde, şehirde rutin işleri takip ederken, bir kısmının da yaylaya çıkması dikkati çekmektedir. Bu durum köylülerin hep birlikte yaylaya çıkma adetini değişikliğe uğratmış, aile üyeleri kendilerine uygun zamanda ve durumu uygun olanlarla beraber yaylaya gidip gelmeye başlamışlardır. Köylerde kalanlar yaylada kalanların görev ve fonksiyonlarını sürdürmektedir (Er, 1996; 363).

Göçer gruplarda ise yaylacılık daha farklı ve değişik olmaktadır. Bu insanların ekonomik durumları tamamen hayvancılığa bağlı olduğu için, hayat tarzları ve yaylaya çıkma durumları da birinci derecede besledikleri hayvanlarına bağlıdır.

Kış aylarında genellikle denize yakın, ılıman bölgelerde geçiren göçerler yaz aylarını sabırsızlıkla beklemektedir. Havaaların ısınmaya

başlamasıyla beraber yaylaya göç hazırlığı da başlamaktadır. Yaylaya çıkma tarihi genellikle obanın birlikte karar vermesi ile belirlenir. Bizim çalışma yaptığımız bölgelerde yaylaya çıkma tarihinin değişik aylarda olduğunu öğrendik. Kurşunlu, Aksu göçerleri Nisan ayında yaylaya çıkmaya başlamaktadırlar. Ancak genellikle Nisan ve Mayıs ayında yaylaya çıkmaktadır. Hatta Bahşiş Yörüklerinin Mart-Nisan aylarında yaylaya çıktıkları kaydedilmiştir (Seyirci, 1996; 368). Aynı konuda genellikle Mayıs ayının ilk yarısında göçün başladığını belirten değişik kaynaklara da rastlanılmıştır (Korum, 1996; 275). Bilindiği Mayıs ayı sonlarına doğru kışlaklarda ot kurumakta, yeşillik azalmakta ve hayvanlar için yayılım sıkıntısı başlamaktadır. Diğer taraftan Yörük ve hayvanlar için dayanılmaz nemli ve boğucu sıcaklar başlamaktadır.

Yörüklerin genellikle gittikleri belirli yaylaları vardır. Başvurduğumuz kaynak kişilerden Antalya Yörük ve Kültür Dayanışma Derneği Başkanı Abdullah Duman Yurtpınar, Aksu Kurşunlu civarında oturan Yörüklerin genellikle Anamas Yaylasına çıktıklarını, 1996 yılında yaklaşık 40-50 göçer çadır olduğunu söylemiştir. Elmalı tarafının Söbüce Yaylasına çıktığını ve 1996 yazında yaklaşık 100 kadar göçer kıl çadırılı bulunduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Anamas deyince Eğridir, Yalvaç, Gelendost, Beyşehir ve Akşehir'in bir kısmını kapsadığı belirtilmiştir. Söbüce Yaylası ise Korkuteli'nin Daşkesik Köyü, Yelten, Andıya ve Hacıbekar'dan oluşmaktadır. Ayrıca Seydişehir'in Karadağ Yaylası, Konya Höyük ve Ketenlik Yaylası, Akşehir'in Cankurtaran Yaylası ve Beydağlarında Saklıkent Yaylaları Yörükleri tarafından yaygın olarak kullanılan yaylalardır.

Ayrıca Avsallar, Payalar (Batı Alanya) civarındaki Yörüklerin Söbüçme Yaylasına (Geyik Dağı) gittikleri ve bu bölgede Alara, Yeşilköy, Avsallar, Akdam ve Musakiyalarda oturanların en fazla %20'sinin hayvancılık yaptığı belirtilmiştir. Bu bölgeden (Payalar) 96 yaşındaki Hüseyin Aslan, yine aynı bölgeden 85 yaşındaki Ahmet Öztürk ve Türkler Kasabasından 57 yaşındaki Mustafa Yüksel yakın tarihe kadar develerle Geyik Dağına göç yaptıklarını ancak son yıllarda bu bölgelerde (Batı Alanya) devenin hiç kalmadığını belirtmişlerdir. Görüşüğümüz kaynak kişiler son 3-5 yıldır bu bölgelerde devenin görülmediğini ve Batı Alanya civarında göçer çadırılı Yörüklerde devenin kalmadığını belirtmişlerdir. Yayla konusunda yapılan çeşitli araştırmalarda üzerinde geniş otlakların yer aldığı, Toros Dağlarının

üzerindeki yaylalar, Doğu, Güneydoğu ve Batı Anadolu civarındaki Toros Dağları akla gelmektedir. Doğu ve Batı Torosların üzerindeki 1500 metreden 3000 metreye kadar yükselen yaylalar Yörüklerin yoğun olduğu bölgelerdir (Seyirci, 1996; 589).

Antalya bölgesindeki belli başlı yaylalar olarak Kızıldağ, Söbüce, Anamas, Sultandağı Yaylası, Şanlı Yaylası, Melik (Merdiven, Gembos, Sülek) Yaylası, Seydişehir (Nodar) ve Gemiş Dağı (Söbüçmen, Eğrigöl, Karıngöl, Oğuz ve Yenice) Yaylaları sayılmaktadır (Ercenek, 1996; 137, Eren, 1979; 8799).

1996 senesinde 7 temmuzda Isparta Çadır Yaylasında, 13 temmuzda Antalya Söbüce Yaylasında Yörükler şenliği yapılmıştır.

Yaylacılıkta dikkati çeken önemli bir noktada hayvancılıkla uğraşmayan, yerleşik hayata geçen aileler daha çok bir arada oturma konumunu tercih etmektedirler. Böyle olunca bu bölgelere çeşitli hizmetlerin daha rahat götürülebileceği söylenebilir. Oysa yerleşik hayata geçmeyen hayvanlarıyla yaylaya çıkan aileler en fazla birkaç çadırı bir arada kurabilmektedirler. Çünkü bu aileler için yayılgı (otlak) hayati önem taşımaktadır. Bundan dolayı göçer ailelerin dağınık şekilde çadırlarını kurmaları hayvanları nedeniyle bir zorunluluk haline gelmektedir. Böyle olunca da hayvanları daha iyi beslemekte ve daha fazla hayvansal ürün elde edilmektedir.

Diğer bir nokta da, göçer ailelerin yaylaya çıkışları konaklaya konaklaya bir haftadan bir aya kadar sürmektedir. Yayla dönüşünde ise göçer aileler genellikle güzlelerde de kalarak Ekim-Kasım aylarında ancak kışlaklara inmektedirler. Güzlelerde kalmalar bir aydan iki aya kadar uzamaktadır. Bu konuda köylülerin hasadının kalkması ve özellikle pamuklardan alınan ürünün gecikmesi ve bu tarlaların yayılımının Yörükler tarafından kiralanması önem taşımaktadır.

Netice olarak Yörüklerde yaylaya çıkma geleneği yerleşik hayata geçme sonucunda bir süre için duraklama gösterdiği sanılırken, son yıllarda boyut değiştirerek geleneksel usullerden modern yapılara dönüşmek suretiyle giderek daha yaygın hale geleceği söylenebilir.

8. Yörük Göçü

Kışlak, yaylak, güzlek arasında aşiret halkının hayvanlarına mera temin etmek için, bütün hayvanlarıyla birlikte mevsimden mevsime

nizamlı şekilde yapılan harekete göç denilmektedir (Eröz, 1991; 56). Diğer bir deyişle Antalya yöresindeki kıyı alanları, Mayıs ayı ortalarına kadar bol otlakların olmasına karşılık, bir taraftan sıcaklar artarken diğer taraftan da otlaklar kurumaya başlar. Ancak bu sıralarda yüksek yayla kesimlerinde otlar boy vermeye başlamıştır. Sonbaharda ise bu sürecin tam tersi görülür. Yaylalar kışa girerken sahiller ılımanlaşır. Yörük üretimini doğanın bu yapısı üzerine oturtmuştur. Öte yandan bu olgu zaman ve mekan bakımından iki hatta üç evreli bir hayat tarzı demektir. İşte Kışlak, Yaylak ve Güzlek arasında mekan değiştirmenin adı "Yörük Göçü"dür (Ercenek, 1996; 135).

Yörüklerde göç olayı önemli yer tutmaktadır. Özellikle yaylaya göç Yörüklerin en çok önem verdiği olaydır. Belki de Yörüklerin yüzyıllardır göç geleneğini bozmadan yaptıkları kendilerine özgü en önemli bir hayat tarzıdır.

Kışlaklarda kışlayan aşiretler ilkbaharın gelmesiyle ve havaların ısınmasıyla birlikte yaylaya göç için sabırsızlanmaya başlamaktadır. Hatta bazı kaynaklarda eğer göç gecikirse yaşlı hayvanların sürülerin önüne geçerek yayla yoluna koyuldukları kaydedilmektedir (Seyirci, 1996; 590). Daha önce göç aylarını belirttiğimiz gibi genellikle Nisan-Mayıs aylarında hayvanların yavruları yürüyecek duruma gelmiştir. Yürüyemeyecek kadar küçük kuzu ve oğlaklar ise hayvan sırtlarında (develerle) taşınarak götürülür.

Bazı aşiretlerde aşiret reisi belirli bir kafile ile önceden yaylaya gitmekte ve aşiret için yaylada hazırlık yapmaktadır (Eren, 1979; 8801).

Ancak genellikle aşiretin erkekleri göç başlamadan birkaç gün veya birkaç hafta önce bir araya gelerek göç gününü kararlaştırırlar. Bu kararda, Yörük beyi Yörük obasının yaşlı kocalarını, sözü dinlenenleri çadıra davet eder. Beyin başkanlığında göçe karar verilir. Göç günü kararlaştırılırken Salı günü olmamasına dikkat edilir. Salı ve Cuma günü göç başlarsa uğursuzluk sayılır. Bundan dolayı göçün uğurlu olması için Perşembe günü başlaması tercih edilir (Artun, 1996; 27, Seyirci, 1996; 591).

Bundan sonra göç hazırlıkları başlar. Develerin havutları, atların eyerleri gözden geçirilir. Hayvanlar nallanır, bu tür takımlar bir taraftan hazırlanırken eksiklerin yenileri alınır. Tamir edilecekler tamir edilir. Çuvallar gözden geçirilerek, sökükler dikilir. Tüfeklerin, bıçakların

bakımı yapılır. Deveye, koyuna, keçiye takılacak çanlar gözden geçirilir. Devenin aynalı alın ve dös süsleri tamir edilir.

Diğer taraftan göçten önce çamaşırlar yıkanır. Yola yetecek kadar taze ekmek yapılır. Çökelek, peynir, soğan, katmer ve mayalı ekmek katılır. Yaylada ihtiyaçları olan şeker, kahve, sabun ve tuz gibi maddeler satın alınır. Dışardan temin edilecek basma, yazma gibi giyim ve kuşamla ilgili şeyler tamamlanır. Genellikle akşamdan herkes giysilerini giyer. Özellikle genç kızların ve çocukların giysileri çok renklidir. Akşamdan çadırlar yıkılır, güzelce dört köşe durulur. Kaplar, zahireler ve elbiseler ayrı ayrı çuvallara doldurulur. Heybelere yolda yetecek kadar un ve yiyecekler konulur. Sabah erkenden çuvallar, yük ve çadırlar develere sarılır. Üstlerine ala kilimler atılır. Develere yükleme işi çok düzenlidir. Bundan dolayı eşyaların yükleme düzeni bütün kafilerde genellikle aynı düzen içerisinde. Kazanlar yüklerin üstüne başaşağı gelmek üzere konulur. Hatta kümes hayvanları, küçük köpek yavruları bu yüklerin arasında giderler. Atlara çocuklar yaşlılar bindirilir (Eren, 1979; 8802).

Yörük Göçü sırasında önemli bir noktada göçe karar verilirse, birçok olumsuz olaylar göçü engelleyemez. Göç esnasında hastalık, doğum, hayvan kaybetme dikkate alınmaz. Hastalar da göçe katılır. Yörüklerin çoğu yollarda doğmuştur. Buna karşılık Yörüklerin çoğu da yollarda ölmüştür. Ölen insanlar en yakın köy mezarlıklarına ya da kendilerine ait olan Yörük mezarlıklarına konur. Göç sırasında yardımlaşma had safhadadır. Herkes birbirine yardımcı olur. Yörüğün yardım severliği ve iyiliği göç sırasında belli olur (Seyirci, 1996; 592).

Göç günü devenin donanımı da önem arz etmektedir. Deve donanımı da önem arz etmektedir. Deve donanımında Havut, Deve Başlığı, Deve Önlüğü, Çanlar (Bacak Çanı, Hatap Çatı, havut veya Karın Çanları, Boyun Çanı, Baş Çanı, Kuyruk Çanı) ve Kolanlar (Göğbet Kolanı, Dös Kolanı, Kasık Kolanı ve Şeker İpi veya Çeker İpi) bulunması gereken malzemelerdir (Eren, 1979; 8595). Diğer taraftan göç anında develerin üzerinde bulunan yükler aşağıdaki şekilde sayılmaktadır (Eren, 1979; 8596).

1. Çuvallar (bunlar ala yani elbise ve hububat çuvallarıdır).
2. Çadırlar.
3. Çadır direkleri.
4. Tezgahlar.

5. Kazanlar.
6. Bakraçlar.
7. Senitler.
8. Hasır, keçe ve çeşitli dokuma ve yaygı ve örtüler.
9. Kümes hayvanları.
10. Sepetler.
11. Davar ve köpek yavruları.
12. Küçük çocuklar.

Diğer taraftan hayvan sürüleri ayrı yerde göçe hazırlanır. Davar (keçi), koyun ve sığır sürüleri ayrı bir yerde tutulur. Sürüler sabah erkenden yola çıkar. Göçerlerin Taka dediği çanlar sürülere takılmıştır. Bu çanlar iki büyük, iki orta, iki küçük olmak üzere altı adettir (Seyirci, 1996). Bu çanlar sürülerin yürümesinde uyum içerisinde ahenkli sesler çıkarır. Sürüleri genç insanlar sürer.

Böylece Yörük göçü ilk kalkışa hazır hale gelmiştir. Genellikle deve katarlarını ailenin yeni gelini veya genç kızı çeker. Yıllarca katar göçünü çeken Gelendos Yaka Köyünden 65 yaşındaki Hayta Yörüğü Fatma Özkan'a ve yine yaklaşık 30 sene katar göçünü çeken Mavular'da oturan Hayta Yörüğü Teslime Kaplan'a neden göçü aşiretin genç kızı ya da gelininin çektiğini merak edip sorduk. Belirli bir nedenin olmadığını ancak bu uygulamanın senelerdir gelenek haline geldiği için cevabını aldık. Teslime teyzeye o zaman niçin yıllardır kendisinin göçü çektiğini ve diğer genç kızların yada gelinlerin çekmediğini sorduk. Teslime Kaplan göç katarını çekmenin bir usulü olduğunu, her genç kız yada gelinin hemen göçün başına geçip, katarı çekemeyeceğini belirtti. Ayrıca en önemli nedenlerden birinin genellikle diğer genç kızlar ve gelinlerin devlerden korktuğu için bu işin kendilerine kaldığını söylemiştir. Kendisinin en çok bu işi sevdiğini ve deveyle çok iyi uyum sağladıklarını, adeta katarın başındaki deveyle kader birliği yaptığını, birbirlerini konuşmadan anladıklarını ve devenin de insan gibi sevgi ve şefkate ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yola çıktığında devenin de göçe istekli olduğunu bunu geviş getirerek ağzının köpüğünü sağa sola saçarak gitmesinden anlaşıldığını söylemiştir.

Göç katarının en önüne bohur tohumunun erkeği (Beserek) yoksa boz devenin erkeği kirinci bağlanır. En arkaya da maya (bohur tohumunun dişisi) bağlanır (Eröz, 1991; 87).

Göçten önce sabahın erken saatinde hayvanlar yola koyulur. Esas ağırlık arkadan gelir. Göç esnasında öyle sürüler görülür ki yüzlerce baş

hayvanı bir tek delikanlı veya bir iki genç kız ya da kadın götürür. Esasen göç zamanı hayvanları kendi hallerinde bıraksalar 15-25 günlük bir yürüyüşten sonra yaylaya varırlar. Zaten hayvanlar bu göçe alışıktır (Saracoğlu, 1968; 436).

Bu arada aşiretin bazı erkekleri atlarla önden giderek hem öncülük yapar hem de yol güvenliğini sağlarlar. Yörük beyi ve birkaç atlı üzerinde katarın etrafında giderek yükleri kontrol eder. Her kafilenin etrafında genellikle birkaç iri çoban köpeği kafileye bekçilik eder.

Göç esnasında deve sayısı aşiretlerin ekonomik durumlarına göre değişmektedir. Eskiden yüzlerce deveyle çan sesleriyle dağlarda yankılar göç yapılırken, son yıllarda deve sayısı oldukça azalmıştır. Kurşunlu yöresinde son göç kaldıran Honanlı Süleyman Şahin en son 5 deve ile göç ettiğini, 5 tane de atı olduğunu (1990) belirtmiştir. Bu kaynak kişinin verdiği bilgiye göre günümüzde (1997) aynı şekilde göç yapan Kızıllı köyünden Bozahmetli Yörükleri 8-10 çadır yaylaya gitmektedirler.

Yaylaya çıkışta göç daha çok konalgalarda dinlenir. Genellikle bu yürüyüşler 4-5 saattir. Zaten yürüyüş esnasında senelerdir kullanılan konalgalara gelindiğinde göçü çeken deve orada durur. Kolay kolay dinlenmeden yürümez. Konalgada eğer havalar iyiye çadır kurulmaz ancak kaynak kimseler eskiden konalgalarda da çadır kurulduğunu belirtmiştir. Havalar yağışlı ise hemen çadır kurulur. Yükleri indirme, çadırları kurma, eşyaları yerli yerine koyma işi çok kısa zamanda biter. Kadınlar bu işi pratik hale getirmişlerdir, genellikle bir saatte her şey yerli yerindedir (Eröz, 1991; 89). Kadınlar çadır düzenleme işini bitirdikten sonra ateş yakmak için odun toplamaya giderler. Eğer yakında su yoksa uzak yerlere tuluklarla su getirmeye giderler. Erkekler develerle uğraşır, koyun ve davar sürüleri başka yoldan gelmiştir. Hayvanlar bir bölgede dinlenirler. Ertesi gün yine sabah erkenden yükler düzenli şekilde yüklenip yola devam edilir.

Yaylaya çıkışta daha çok konalgalarda mola verilerek gidilir. Dönüşte daha az mola verilerek dönülür. Bunun nedeni ise yön göçünde, sürüde oğlak, kuzu, deve döseği, dana olacağı için bunların uzun yolculuklara dayanamazlar. Yayladan dönüşte ise yavrular büyümüş ve genellikle yaşlı hayvanlar satılmıştır.

Konaklama yerlerinde genellikle her ailenin kuracağı çadır yeri bellidir. Kimse başka birinin konalgasına çadır kurmaz.

Göç esnasında hayvan sürülerinin hareketi oldukça ağırdır. Çünkü hayvanlar otlayarak giderler. Bazı konalgalarda üç dört gün hatta bir hafta kalınabilir. Bunun nedeni hayvanların zayıflamaması, otlakların müsait olmasıdır. Konaklama yeri olarak genellikle sulak yerler seçilir (Eren, 1979; 8803).

Göç esnasında zaman zaman köylülerin arazisinden geçme anında kötü olaylar, huzursuzluklar yaşanır. Halen Kurşunlu civarında çadırda göçer hayat yaşayan Honanlı Yörüğü Ahmet Kaplan, yörüğün dayanamadığı en güç durum köy bekçilerinin (korucu) göç sırasında hayvanlarına el koymaları olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık köylülerin, bazı Yörük aşiretlerinin göçlerini karşılayarak aşiretlere saygı ve sevgi gösterdikleri de olur. Yörük beyinin de köylüye kuzu keserek ikram ettiklerini söyleyen Mavular'dan Haytalı 65 yaşındaki Martinli beyinin gelini Teslime Kaplan, büyük bir özlem ve burukluk içerisinde senelerdir göç katarını çektiğini ve göç esnasında bir çok Yörük geleneklerini ayrıntıları ile anlatmıştır.

Göç sırasında bazen başka göçer aşiretlerle karşılaşılır. Bu durumda daha büyük olan aşiret küçük olan aşireti ağırlar. Kuzu keser birlikte yerler.

Yörük göçü ilkbahar ayında yayladaki konaklama yerine varıncaya kadar yukarıda anlatılan biçimde devam eder. Bu yolculuk yaylanın uzak ya da yakın olmasına göre günler haftalar sürer. Bizim dolaştığımız bölgelerde göçün bir haftadan bir aya kadar değiştiği belirtilmiştir.

Yaylaya varıldığında herkesin çadırını kuracağı yer bellidir. Yine kimse kimsenin yerine çadır kurmaz. Ancak yayla bölgesi kendisine ait olan aşiretlere kimse karışamaz, istedikleri gibi tasarruf edebilirler. Fakat kendilerine ait olmayan yaylalarda konaklayan Yörük aileleri önemli miktarda köylülere para, yağ, peynir ya da canlı hayvan vermek durumundadırlar. Bazen hayvan sayısı hesaplanarak köylüye belli bir miktar ödenirken, son yıllarda belirlenen bir miktar para üzerinde anlaşılmaktadır. Bizim konuştuğumuz göçer aileler çadır başı 100 ile 150 milyon arasında (1996 yazında) para ödediklerini belirtmişlerdir.

Eröz son yıllarda Yörük göçlerinin eski saltanat ve debdebe yerine, iktisadi zorunluluğun ve fakirliğin yarattığı bir perişanlık olarak değerlendirmektedir. Kırık dökük eşyaların 5-10 deveye yüklenerek otlak arayan, hayatın zorluklarından bıkmış Yörüklerin yer değiştirmesi

olarak nitelemektedir. Katıldığı bir Yörük göçünde yeterli devenin olmayışından ve yükün fazla gelişinden dolayı dört yaşındaki erkek çocuğunun günlerce yaylaya kadar yürümek zorunda kaldığını kaydetmiştir (Eröz, 1991; 90).

Netice olarak günümüzde örneklerine çok az rastlanılan Yörük Göçü, belki son örneklerini yaşamaktadır. Bu kadar güçlüklerle ve zahmete karşın yine de göçe katılan insanların göç günlerini özlemle andıkları görülmüştür. Diğer taraftan göçlerin şekli değişmiş, yukarıda anlatmaya çalıştığımız geleneksel göç tarzına oldukça az rastlanırken, motorlu vasıtalarla eşyaların ve insanların yaylaya taşınması, yalnız hayvanların otlayarak yaylaya çıkarılması devam etmektedir.

9. Hayvancılık Hakkında Düşünceler

Yörüklerde hayvancılık hayati önem taşımaktadır. Esasen Yörüklüğün devamı için Yörük geleneklerine göre yaşamının anlamı bir bakıma hayvancılıkla meşguliyetin bir gereğidir.

Çalışmamızın hemen her safhasında hayvancılığa ilişkin bilgileri yeri geldikçe kaydetmiş bulunuyoruz. Bu başlıkta Yörüklerin çeşitli hayvanlara karşı düşünceleri, onlara gösterdikleri özen ve sevgileri hakkında ulaşabildiğimiz bazı konuları kaydetmek istiyoruz. Ayrıca geçmişteki hayvan sevgisinin günümüzdeki durumunu belirtmek istiyoruz.

Yüzyıllardır hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Yörükler birçok nedenlerden dolayı ekonomilerinin temel ürünü olan koyun yerine çeşitli tür hayvan besleme yoluna gidebilmişlerdir. Bu insanların besledikleri hayvanların türü iklime ve coğrafi yapıya göre de değişebilmektedir. Diğer taraftan beslenen hayvan sayısı genellikle insanların ekonomik durumunu belirtmektedir.

Yörüklerde en çok beslenen hayvanlar sırasıyla koyun, keçi, sığır ve devedir. Binek amacıyla at, eşya taşıma amacıyla ve besleme kolaylığından dolayı eşek bulundurulur. Tahtacılar ise hayvancılık ikinci derecede yer alır. Bunlar genellikle katır kullanıcılar (Eröz, 1991; 131). Aynı kaynakta mandanın eskiden bazı Yörüklerde beslenildiğini, ancak günümüzde bu hayvanı tamamen yerleşik hayata geçenlerin beslediği kaydedilmektedir. Mandanın daha çok bataklıkları ve sazlıkları sevdiği bilinmektedir.

Yörüklerin hayvancılığı düşünülünce başta koyuncululuğun geldiği söylenebilir. Ancak Türk göçebeleri Anadolu'ya geldiğinde coğrafi nedenlerden dolayı keçi beslemenin de yaygınlaştığı kaydedilmektedir. Keçi (davar) beslemenin 17. yüzyıldan sonra giderek yaygınlaştığı, hatta bu durumun yaşanılan konutlara da etkisini gösterdiği ve keçe çadırlar yerine kıl çadırlar kullanılmaya başlandığından söz edilmektedir (Eröz, 1991; 93).

Yörükler genellikle yalnız koyun ya da yalnız keçi beslemeyi tercih ederler. İkisini bir arada besleyenlere ender rastlanılır. Koyun, bazı boyların temel ürünü olduğu yüzyıllarda, sakınılan, ihtimam gösterilen bir varlık haline gelmiştir. Bundan dolayı koyun meleği, keçi ise şeytana benzetilir. Gerçekten güdülmesi ve zaptedilmesi keçiye göre oldukça kolaydır. Ancak koyuna gereken ihtimam gösterilmezse bir gecede yüzlerce birden ölebilir.

Keçi ise daha dayanıklı ve özellikle Anadolu'nun sarp bölgelerinde bakımı ve uyum sağlaması daha kolaydır. Keçi daha çok çalılık bölgeleri sevdiğinden kendisine uygun bölgeleri bulmak daha kolaydır. Ancak koyundan daha çok çevreye, ağaçlara zarar verir.

Deve beslenme yönünden bakımı kolay bir hayvandır. Hatta Naci Eren devenin göç esnasında yürürken bile aç kalmadığını boynunun sağa sola uzatarak tutam tutam yiyeceği dikenleri kopardığını belirtmiştir (Eren, 1979; 8630). Bunun yanında deve açlığa, susuzluğa ve uzun yolculuğa oldukça dayanıklı bir hayvandır. Göçerler için yük taşımaya en ideal olan hayvandır. Buna karşılık hastalığa dayanıksız ve narin bir hayvandır.

Devenin nazik ve narin olmasıyla beraber Kurşunlu Yörükleri arasında ayrı bir önemi ve değeri vardır. Devenin tüyünden sergi olacak eşyaların yapılmadığı, ancak onların tüyünden giyimde kullanılan kazak türü vs. eşyanın yapılması gerektiğini belirttiler. Eğer sergi türü malzeme yapılırsa bu tutumun deveye saygısızlık olacağını söylemiştir. Bundan dolayı deveye nazik, kibar ve şefkatli davranılması gerektiğini söyleyen Hayta Yörüğü Süleyman Şahin, turistik amaçlı kullanılan develere eziyet edildiğini, onları asfalt veya beton üzerine köktürtmelerine (ıhtırmalarına) oldukça üzüldüğünü belirtmiştir.

Devenin adeta aileden bir üye gözüyle bakılmasına karşılık, bazen çok sinirli ve kinci olduğu kaydedilmiştir. Hayvancılığı 1996'da bırakan Alanya Soğukpınar Köyünden Mümin Ahmedî, kendi beslediği devenin

kızgın olduğu bir zamanda kendisini iki ayağının arasına alarak düşüyle ve boynuyla vurarak öldürmeye çalıştığı, çocuklarının kendisini zorla kurtardığını belirtmiştir. Aynı durumu Payallardan Kazım Demir Kaya da teyid etmiştir.

Buna karşılık yerleşik hayata geçen insanlar özellikle narenciye, zeytin, incir gibi meyve bahçeleri yetiştirenlerin devenin zararlı hale gelmesinden dolayı, deveyi terkettikleri kaydedilmektedir (Eröz, 1991; 131). Ayrıca önemli ölçüde ulaşım vasıtalarının gelişmesi ve traktörün yaygınlaşmasıyla giderek deve taşımacılıktaki yerini kaybetmiştir. Devenin fonksiyonunu kaybetmesiyle birlikte Yörükler arasında görülmemeye başlamıştır.

Akkoyunlu-Saçıkaralı Yörüklerinden Kemal Metin aşiretlerinin iyi cins at yetiştirdiğini belirtmiştir. Yörük köpeklerinin nasıl ve nerede yetiştirildiğini sorduğumuzda, Isparta-Eğridir-Sarıdris köyünde eskinden bilinen köpeklerin yetiştirildiğini belirtmiştir.

Yörükler görüldüğü gibi hemen hemen her besledikleri hayvanla ayrı bir yakınlık kurarak onlarla uyum sağlamışlardır. Yörüklerin hayat tarzını incelemek amacıyla aylarca içlerinde kalan Ulla Johanson hayret ettiği olayları belirtirken, bir Yörük çocuğunun kocaman bir deveye dengeli bir şekilde yükleme yaptığını ve ayrıca bunu çok seri olarak kolayca yaptığını kaydetmiştir. Dikkati çeken önemli bir nokta ise, Yörük ailesindeki üyelerin hemen hepsinin beslediği hayvanları teker teker tanıyabildiğini, kadınların koyunlardan ya da keçilerden süt sağması sırasında yüzlerce hayvanı teker teker sağdığını ve hiçbirini karıştırmadığını kaydetmiştir. Daha da önemlisi birkaç sürü karıştığında bir iki çocuğun kendi hayvanlarını çok kısa bir zamanda ayırabildiğini belirtmiştir (T.F.A., 6.7. 1970).

Hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bu insanların dışardan bakıldığında kendi hayvanlarını başkalarından ayırt etmeleri belki garip gelebilir. Oysa hayvancılık yapanlar gerek büyük baş hayvanlarına gerekse küçük baş hayvanlarına çeşitli adlar vererek onları zaten doğum günlerine, renklerine ve sağlık durumlarına gibi buna benzer birçok özelliklerinden dolayı hemen tanımaktadırlar.

Buna karşılık 1996 senesinin son haftalarında dolaştığımız göçer ailelerin hayvancılığa ilişkin birçok kurallarından vazgeçtiklerine şahit olduk. Senenin belli aylarında özellikle sonbaharda yapılan "Koç Katımının" artık uygulanmadığını öğrendik. Bundan dolayı Aralık

ayında bir taraftan yeni kuzu ve oğlaklar doğarken, bir kısmının üç aylık olduğunu ve 1997 Nisan ayında kurbanı kadar kesilebilecek duruma geleceklerini belirtmişlerdir. Oysa eskiden Eylül ayının son haftasıyla Ekim ayının ilk haftasında Koç Katımı yapıldığı ve beş ay sonra kuzular doğmaya başladığı kaydedilmektedir (Eröz, 1991; 134).

Ancak bilindiği gibi erken doğan kuzuların Kurban Bayramında satılması, bu bölgelerde yeşilliğin (yayılımın) her ay mevcut olması ve belki de hayvanları besleme sıklığının az oluşu geleneksel uygulamaların yerine ekonomik durumların öne geçmesine neden olduğu söylenebilir.

10. Yörüklerde Yeme-İçme Şekli

Yörüklerde yemek yeme şeklinin fazla değişmediği söylenebilir. Belki kullanılan kap-kacak, tabak, kaşık, çatal gibi mutfak malzemeleri kalite bakımından önemli ölçüde değişmiştir. Eskiden kullanılan ağaç kaşık yerine, günümüzde metal kaşık, çatal kullanılmaya başlanmıştır. Bakır ve alüminyum tencere yerine çelik mutfak eşyaları tercih edilmeye başlanmıştır. Yine konuyla ilgili olarak dolaştığımız çadırların hemen tamamında tüp gazlı ocak kullanılmaktadır.

Mutfakta kullanılan eşyaların önemli ölçüde değişmesine karşılık yemek yeme şeklinin fazla değişmediği görülmüştür. Gerek çadırda yaşayan göçer ailelerde gerekse yerleşik hayata geçmiş ailelerde yaygın olarak yemekler yerde yenilmektedir. Sofra bezinin üzerine yaklaşık 20-25 cm kadar yüksekliğinde tahtadan yapılmış çember şeklinde kasnak üzerine bakır veya alüminyum sini konarak sininin üzerine tabaklarla yemekler konmaktadır. Eröz'ün araştırmasında varlıklı aileler böyle bir sofraya kurarken, varlıklı olmayanlar sofraya bezinin üzerine tabaklarla yemeğin konduğunu kaydetmektedir (Eröz, 1991; 214). Oysa bizim çalışmamızda genellikle bu tip yemek yeme şeklinin yaygınlık kazandığı görülmüştür. Belki günümüz Yörüklerinin ekonomik durumlarının daha iyi olması neden olabilmıştır. Ancak düğünlerde masalarda yemek yenildiği görülmüştür.

Yemek yeme şekli açısından önemli sayılabilecek bir konuda yemeklerin aynı kaplardan veya aynı tabaklardan yenmesidir. Her ayrı yemek çeşidinden sofraya bir tabak yemek konulmakta ve sofranın etrafına oturan (bağdaş kurulur) kimseler aynı tabaktan kaşıkla yemektedir. Sofralarda çatal, kaşık kullanılmaktadır. Yaşlı kaynak kimselerin belirttiğine göre eskiden fazla kaşık olmadığından dolayı ya

nöbetleşerek tahta kaşıklarla yemek yenildiğini ya da ekmekler külah yapılarak kaşiksız yenildiğini söylenmiştir. Eröz, Yörüklerin ekmeği bükerek kaşık görevinin yapılmasını Yörüklerin temizliğine ve titizliğine bağlanmaktadır (Eröz, 1991; 214). Ayrıca gerek düğünlerde gerekse evlerde aynı su bardağı ya da su tasından sofrada oturan herkes su içmektedir.

Yemeklerin tadı açısından ise genellikle baharatın bol kullanıldığı söylenebilir. Gerek Kurşunlu-Güzelyurt civarında gerekse Batı Alanya civarında yemeklerin benzer özellikte olduğuna şahit olduk.

Ayrıca geleneksel Yörük yemeklerinin genellikle düğünlerde, cenazelerde ve bazı özel günlerde yapıldığı ancak diğer günlerde pek rağbet edilmediği belirtilmiştir.

Yörüklerin kayda değer bir özelliği de kendilerine ait, orijinal yemek türlerine sahip olmalarıdır. Özellikle besleyicilik açısından önem taşıyan yemeklerin çoğunun hayvansal ürünlerden yapıldığı bilinmektedir. Başlıca gıda maddeleri yayık döğme yağı (tereyağı), ak katık (yağlı yoğurdun bezde süzülmesinden elde edilir), dort, peynir, çökelek gibi süttten elde edilen gıdalardır. Bunların tamamına birden ağartı da denilmektedir. Saç kavurması (çoban kavurması), hoşmerin, toğga çorbası (toyga), paskulak kavurması (ardıç mantarından yapılır), taş soğanı yemeği, toklubası boranisi, peynir bükmesi, arapaşı, domates civesi, hibes, kölle gibi yemekler yapılır. Kölle özel anma günlerinde yapılır; buğday, fasulye, nohut ve bakla suda kaynatılır. İçine kırmızı biber, karabiber ve tuz konur. Üstüne ceviz ilave edilir. Genellikle çocuğun ilk dişi çıktığında yapılır. "Diş Köllesi" denir. Toplanan kalabalığın önünde çocuğun önüne makas, tarak, ayna, kitap, kalem, tesbih gibi eşyalar konur. Çocuk eline hangisini alırsa o mesleği seçeceğine inanılır.

Ayrıca lorla gözleme, helva, bulamaç, dolaz gibi yemeklerin günümüzde pek yapılmadığı belirtilmiştir. Yukarıda sayılan yemeklerin bir kısmının başka bölgelerimizde de yaygın olarak yapıldığı bilinmektedir. Arapaşının Yozgat, Eskişehir civarında, Toyga çorbasının Osmaniye-Mersin civarında da yaygın olarak yapıldığı bilinmektedir.

Ayrıca bizim bazı göçerlerde gördüğümüz özellikle yaz aylarında etin kurutulması ve bozulmayı önledikten sonra bu kurumuş eti çeşitli yemeklerde kullanma alışkanlığına rastlanılmamıştır. Oysa 1975 yılında Malatya'da göçer ailelerden çadırda yaşayan Mahkenli

aşiretinin yaz güneşinde eti kuruttuklarını görmüştük. Buna karşılık hayvan etinden kavurma yaparak (genellikle sonbahar aylarında yapılır) kış boyunca yemeklerde kullanılması Yörüklerde yaygın olarak görülür. Bu çeşit bizim kıyma kullanmamıza benzemekle beraber kavurmanın önceden hazırlandığı için yemeğe kullanılmadan da yenilebildiği bilinmektedir. Daha çok varlıklı ailelerin kavurma yaptığı belirtilmektedir.

Bütün bunlardan sonra geleneksel Yörük yemeklerinin bir kısmı unutulmaya yüz tutarken önemli bir kısmı da yerleşik hayatta da varlığını korumaktadır.

11. Yörüklerde Mesken Tipi

Anadolu'daki göçer aşiretlerin üç tip çadır kullandığı kaydedilmektedir (Eröz, 1991; 97). Bunlar karaçadırıdır. Buna kıl çadır da denmektedir. Karaçadır keçi kılından yapılmaktadır. Tek katlı uzunca bir ev biçimindedir. Keçi kılından yapılan (el ıstarında dokunan) ve birbirine dikilerek meydana getirilmiş direkli kıl çadırlardır.

Anadolu'daki coğrafi şartların koyun beslemeye elverişsiz olduğundan dolayı keçi beslemenin yaygınlaşmaya başlaması nedeniyle giderek keçe çadır terk edilirken kıl çadırların kullanılmasına başlandığı kaydedilmektedir. Eröz, göçer Türklerin kıl çadırı Arap ve Kürt aşiretlerinden almış olabileceklerini belirtmektedir (Eröz, 1991; 93). Yine kıl çadırın başkalarından alınmasına karşılık bu çadırın en ufak parçasından tamamen kurulmasına kadar verilen bütün isimlerin Orta Asya kökenli Türk çadırlarından alınan isimler olduğu kaydedilmektedir (Eröz, 1991; 93).

Günümüzde bu karaçadırın yine göçerler arasında kullanıldığı bilinmektedir. Ancak biz dolaştığımız göçer ailelerden öğrendiğimize göre bu çadırlar, artık kendileri tarafından ıstarlarda dokunmamakta, Isparta'dan, Konya'dan dokunmuş olarak satın alındığı belirtilmektedir.

Güngör karaçadırı kullanmanın tercih nedenlerini dört noktada toplamıştır (Güngör, 1941; 49). Karaçadırın kurulmasının daha kolay olması, ateş dumanının kolayca dışarı çıkması, ihtiyaca göre genişlemesi ve daha sağlam olması nedeniyle tercih edildiğini belirtmiştir. Ayrıca kıl çadırda yılan ve haşarat rahatsız olduğundan daha güvenli olmaktadır.

İkinci çadır tipi: Keçe ev denilen, koyun yününden dögülerek yapılan çadırıdır. Buna Alaçık, Alacık veya Alaycık da denilmektedir

(Yalman, 1977; 245). Yörük kadınları kendi yaptıkları keçeleri, ağaç çubuğundan yapılan iskeletin üzerine birleştirmesiyle keçe ev meydana getirilir. Keçe evin çabuk kurulması ve ucuz mesken tipi gibi özellikleri olduğu kaydedilmektedir (Seyirci, 1996; 595). Güngör karaçadırı kullanmayıp Alaçık kullananların ya fakir ya da öteden beri Alaçığa alışmış olan oymaklar olduğunu kaydetmiştir (Güngör, 1941; 49).

Üçüncü çadır tipi ise Topak evdir. Topağ ev, Bekdik çadırı ya da Derim ev de denilmektedir. Bekdiklerin pamuktan dokunmuş veya keçeden yapılmış yuvarlak çadırlarıdır (Yalman, 1977; 246). Topak evin gölgesi ve kubbe biçimindeki çatısı ağaçtır. Ağaçların üzeri keçe ile örtülür. Hiç çivi kullanılmadan iplerin yardımıyla kurulur. Topak evin kullanışlı ve ısınması kolay olduğu belirtilmektedir (Seyirci, 1996; 595).

Önemli bir noktada Yörük çadırını tanıyan kimselerin çadırın kuruluşundan karşısındaki oymağın hangi aşirete ait olduğunu kestirebildiği kaydedilmektedir (Güngör, 1941; 49).

Yukarıda anlattığımız göçer ailelerin mesken tipinden günümüzde yalnız keçe kıl çadırlara rastlanılabilir. Diğer tipler zamanla kullanılmaz hale gelmiştir. Ancak eskiden kullanılan mesken tipleri yerine yerleşik hayata geçmeyle birlikte yeni mesken tiplerinin de geliştiği bilinmektedir. Mesken tipindeki bu önemli değişimin nedenini Dönmez ekonomik durumun iyileşmesi ve şehirle ilişkilerin artmasına bağlamaktadır (Dönmez, 1964; 187).

Bizim çalışma yaptığımız bölgelerde yerleşik hayata geçmiş olan Yörüklerin taş duvarlardan yapılmış olan ve üzerleri eski tip kiremitlerle örtülmüş evlerin yaygın olduğu görülmüştür. Bunun yanında az da olsa kerpiç duvarlı ve çatısı yine eski tip kiremitlerle kapalı evlere rastlanılmıştır. Bu tip eski yapıların genellikle pencerelerinin küçük tipte olduğu, kapılarının alt kısmının biraz açık olduğu görülmüştür. Hatta penceresinde camı olmayan ve pencerelerinde tahtadan yapılmış kapak kullanılan evlere rastlanılmıştır. Bu yapıların karaçadırdan yerleşik hayat geçmesi sırasında yapılan ilk meskenler olduğu bilinmektedir. Evler genellikle bir veya iki katlıdır. Odalar çoğunlukla üstü kapalı önü açık bir avluya açılmaktadır.

Günümüzdeki yeni yapılan meskenler ise gerek odaların kullanımını bakımından gerekse duvar, çatı şekli bakımından modern yapılarıdır. Bu yapıların duvarı tuğla veya briketten yapılmış, tek katlı yapıldığı gibi çok katlı yapılanlarda yaygınlık kazanmaktadır. Önceki

yapılarda genellikle tuvaletin dışarıda olmasına karşılık, günümüzde yapıların modern tarzda oluşu dikkati çekmiştir. Eski tip evlerde oturanlar yeni yapılan modern evlerin daha kullanışlı olduğunu ve fırsatı olunca kendilerinin de bu tür evler yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Hatta bazı eski ev sahiplerinin modern tarzda yeni bir ev yapıp eski evini yıkılmaya terkettiğine rastlanılmıştır.

Sonuç olarak, Yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, maddi değişme açısından meskenlerdeki değişme şekilleri açık olarak görülmektedir.

Bu çalışmayı hazırladığımızı duyan hocamız, muhterem dostumuz Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanı Yörük Prof. Dr. Salih Şimşek bize teşekkür etti. Biz de aflarına sığınarak uzun yıllara dayanan dostluğumuzun ve beraberliğimizin verdiği tecrübeyle hocamızın beden dilini, dolayısıyla eğitilmiş bir Yörüğü inceleme fırsatını sosyal psikolojiye kazandırma cesaretini gösterdik.

Yörükler hakkında birçok araştırmaya imza attığımız için Yörük kültürünü hazmetmiş durumdayız. Onun için Yörük asıllı, yerleşik, eğitilmiş bir insanı incelerken bu mukayese bize zevk vermektedir. Yörükler çok hareketli, neşeli, keyifli, hayatın en zor dönemlerinden bile zevk almasını bilen etrafa pozitif ışık yayan güzel insanlar. Prof. Dr. Salih Şimşek her gördüğümüzde bu özelliklerini eğitimle şekillenerek daha da güzelleştirdiğini görmekteyiz. On seneden beri hocamızla aynı üniversitenin ayrı ünitelerinde çalışmamıza rağmen sürekli görüşürüz. Onu her gördüğümde mekanize olmuş, eğitim almış, ancak beden dili açısından genetik özellikleri fazlasıyla muhafaza ettiğini gördükçe duygulanırım. Hocamızın doğum yeri Pınarbaşı Karaça'dır ve 30 Şubat tarihi doğum tarihini süsler. Hocamız özellikle bu bilgileri korur ve değiştirmez. O hayatı bir saat ve sanat gibi yaşar. Her sabah erkenden üniversiteye gelir, derslerini muntazam bir şekilde icra eder. Yemek zamanı 5 dakikada hızlı bir şekilde çiğnemedi yemeğini yer ve tekrar işinin başına döner. Kütüphanesinden öğrenciye dönüşümlü olarak kitaplarını kullanır, 24 saat öğrenciye hizmet verir. Kapısında sürekli nerede olduğu yazılıdır. Ona ayak uydurmak mümkün değildir. Onunla beraber yaptığımız yurt içi ve yurt dışı gezilerimiz tarihe mal olmuştur. Hocamız fırsat buldukça adeta Yörüklüğünü ispatlarcasına turizm yapmaktadır. Değerli hocamızın şahsında, Yörüklerin hayat tarzlarını daha uzun yıllar icra etmeleri temennisiyle.

KAYNAKLAR

- Aktan, Oğuz, (1996) "Antalya Çevresinde ve Güney Anadolu'da Depreşen-Dinen, Konar-Göçer Asabiyet" Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara
- Andrews, P.Alford, (1994) "Türkiye'de Etnik Gruplar, Çev:M.Köpüsoğlu, İstanbul
- Artun, Erman, (1966) "Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri", Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara
- Dönmez, Yusuf, (1964) "Karasu Batısında Bir Yörük Yerleşmesi", Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt:7, Sayı:17, İstanbul
- Er, Tülay, (1996) "Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Batı Alanya Yörükleri", 4.Alanya Tarih ve Kültür Semineri Alanya Tarih ve Kültürü, Alanya
- Ercenek, Giray, (1996) "Antalya Bölgesi Yörükleri Göç Yolları", Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara
- Erden, Atilla, (1995) "Tahtacıların Günümüz Kültürel Yapılarında İzlenimleri, Tahtacılar" (Nisan 1994 Antalya Sempozyumu), Kültür Bakanlığı, Ankara
- Eren, Naci, (1979) "Yörük Göçü", T.F.A., İstanbul
- Eröz, Mehmet, (1966) "Türk Köy sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri", Sosyoloji Konferansları 6.Kitap, İstanbul
- Eröz, Mehmet, (1991) "Yörükler", Türk Dünyası Araştırmaları", İstanbul
- Ertan, S.Fikri, (1940) "Antalya Tarihi", İstanbul
- Güngör, Kemal, (1941) "Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki", A.Ü.D.T.C.F., Ankara
- Korum, Oğuz, (1996) "Alanya'da Yayla Göçü, Alanya Tarihi ve Kültürü", Alanya
- Kutlu, Muhtar, (1987) "Doğu Anadolu Göçer Topluluklarında Karaçadır (Karşılaştırmalı Bir Araştırma), III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara
- Saraçoğlu, N., (1968) "Yörük Hayat Tarzı", Ankara
- Seyirci, Musa, (1996) "Antalya Halk Kültürüne Genel Bir Bakış, Alanya Tarih ve Kültürü", Alanya
- Seyirci, Musa, (1996) "Batı Akdenizde Yörükler", Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara
- Seyirci, Musa, (1997) "Manavgat Yörüklerinin Göç Yolları", T.F.A., İstanbul
- Tezcan, Mahmut, (1981) "Kan Davaları (Sosyal Antropolojik Yaklaşım), Ankara
- Türkdoğan, Orhan, (1995) "Çağdaş Türk Sosyolojisi, İstanbul
- Yalman (Yaygın), Ali, Rıza, (1977) "Cenupta Türkmen Oymakları", Haz:Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı, Ankara**